

auteur evenmin in staat tot een consistente aanpak. Blindelings kopieert hij de geschriften uit de tijd zelf, die op bijna 'spectatoriale' wijze een dramatisch beeld van de Surinaamse economie geven. De internationale literatuur over dit onderwerp is thans een heel andere mening toegedaan. Technische vernieuwingen en beter management maakten het mogelijk om de produktiviteit in de suiker- en katoenteelt in het Caribisch gebied aanzienlijk te verhogen. De daaruit voortvloeiende hogere winsten konden bovendien de 'lotsverbeteringspolitiek' voorde slaven financieren. Goslinga komt er niet onderuit om te erkennen, dat ook in Suriname steeds minder mensen steeds meer suiker konden produceren. De desbetreffende tabel past eigenlijk niet in zijn verhaal vol kommer en ellende en daarom typeert hij de stijging van de produktie als 'not a substantial decline' (231).

Na de afschaffing van de slavenhandel volgde de periode van de immigratie. Op dit punt blijkt Goslinga niet op de hoogte van de literatuur, die het afgelopen decennium is gepubliceerd, terwijl de literatuuropgaven met betrekking tot andere onderwerpen meestal niets te wensen overlaten. Ten aanzien van de Indiase contractarbeiders blijft Goslinga weer dicht bij de contemporaine literatuur vol met klachten over de slechte behandeling, onmenselijke huisvesting en talloze ziekten. Goslinga presenteert echter cijfers, die juist een ongekeerde groei van de Indiase immigrantenpopulatie in Suriname laten zien. Een verklaring voor deze discrepantie ontbreekt.

Zo blijkt, dat ook over dit deel gezegd kan worden, wat over de vorige boeken is opgemerkt: te veel feiten en te weinig analyse en reflexie. Daartegen kan echter worden ingebracht — en ook dat is al in eerdere besprekingen genoemd — dat de historiografie van de Nederlandse koloniën in West-Indië allereerst gebaat is met het vaststellen van de feiten. Er zijn nog maar weinig cijfers goed vastgelegd. Zo is nog steeds de omvang van de export-produktie, van de bevolkingsgroepen, van geboorte en sterfte, en van de handels- en betalingsbalansen niet goed berekend. In het bijeenbrengen van deze gegevens heeft Goslinga pioniersarbeid verricht en zijn boeken zullen verder onderzoek zeker stimuleren. Zo gezien kan de lezer best een aantal eigenaardigheden van de auteur voor lief nemen. In het eerste deel in deze serie komt de koddige anti-Engelse gezindheid van de auteur onverbloemd naar voren en ook in dit boek is daar sprake van. Bovendien kan Goslinga het niet laten om gouverneurs, generaals, admiraals, planters en opstandige slaven aan te duiden met etiketten als 'honest', 'dishonest', 'firm', 'powerful', 'weak', etc.

Daarmee raken we de kern van Goslinga's trilogie. De auteur wil een verhaal vertellen over de Nederlandse Cariben en richt zich op een buitenlands publiek. Hij is daarin geslaagd, en de vele verwijzingen in de buitenlandse literatuur naar Goslinga's eerder verschenen boeken bewijzen dat.

P. C. Emmer

S. Hellemans, *Strijd om de moderniteit. Sociale bewegingen en verzuiling in Europa sinds 1800* (Kadoc-studies X; Leuven: Universitaire Pers, 1990, 288 blz., Bf 1250,-, ISBN 90 6186 402 X).

De rooms-katholieke geitenfokvereniging uit Nederland is in de verzuilingsliteratuur het clichébeeld geworden van twee kenmerken van verzuiling. Ten eerste, dat verzuiling een uniek Nederlands verschijnsel is en in de tweede plaats dat het met name betrekking heeft op confessionele organisatienetwerken. De Vlaamse socioloog Staf Hellemans (1953) voert in zijn *Strijd om de moderniteit* naast de katholieke geitenfokkers uit Nederland de Oostenrijkse

socialistische dierenbeschermers ten tonele. Hij doet dit niet toevallig. Het illustreert zijn besluit de provincialistische vanzelfsprekendheden die de verzuilingstheoretici tot nu toe te berde brachten te doorbreken en diverse, niet alleen kleine maar ook grote landen uit te kammen naar zuilen. Hellemans is uit op een internationale benadering van verzuiling. Sterker nog, hij beoogt een algemene theorie over verzuiling te presenteren waarbij het provincialistische perspectief radicaal wordt omgekeerd. In plaats van de zuilen als anomalieën op te sluiten in het rariteitenkabinet van de geschiedenis worden ze door Hellemans benaderd als representatieve exponenten van toonaangevende maatschappelijke ontwikkelingen in het Europa van de afgelopen twee eeuwen.

Uitgangspunt van zijn benadering is de koppeling van zuilen aan sociale bewegingen. Hiermee bouwt Hellemans voort op een concept dat Duffhues, Felling en Roes in 1985 in *Bewegende patronen* hebben gelanceerd. Hellemans heeft zich sinds 1985 door dit concept laten inspireren en *Strijd om de moderniteit* vormt daarvan het jongste resultaat.

De pretentie van een 'nieuwe' benadering van verzuiling (13) maakt nieuwsgierig. Hellemans' theorie houdt in dat zuilen niets anders zijn dan de organisatorische poot van onderling in relatie staande verenigingen en organisaties van de grote sociale bewegingen van de negentiende en twintigste eeuw, zoals onder meer het katholicisme en het socialisme. Deze bewegingen vormden uitingen van het moderniseringsproces van een feodaal-agrarische in een democratisch-industriële samenleving dat Europa in deze periode doormaakte. Sociale bewegingen en zuilen zijn twee voorbeelden van collectieve bindingen die uit de moderniserende samenleving oprezen en die een oplossing pretendeerden te bieden voor de belangrijkste problemen van de moderne samenleving.

De lezer krijgt ter uitwerking van deze benadering een gecombineerde geschiedenis van sociale bewegingen en zuilen sinds 1800 voorgeschoteld. Wat de bewegingen betreft beperkt Hellemans zich tot de katholieke en sociaal-democratische en wat de landen aangaat spijt hij zijn aandacht toe op België, Nederland, Frankrijk en Duitsland. Met deze selectie wil Hellemans aangeven dat zuilen in Europa minder uitzonderlijk zijn dan de tot nu toe in het verzuilingsonderzoek gefixeerde blik op de christelijke zuilen in België en Nederland doet vermoeden. Hellemans begint zijn exposé met de verbreiding van diverse sociale bewegingen in de negentiende eeuw. Van zuilen kan dan nog niet gesproken worden, omdat er zich nog geen geïntegreerd netwerk van massa-organisaties heeft uitgekristalliseerd. De verschijning van deze organisaties in de jaren na 1880 maakte samenballing in een netwerk, maakte verzuiling mogelijk. Het hoogtepunt van de verzuiling viel in het interbellum. In de jaren daarna verloren de bewegingen langzaam hun karakter. Naast de individuele mens verzelfstandigden ook de grote bewegings- en zuilorganisaties, waardoor de eenheid van sociale bewegingen en zuilen werd ondergraven. Dit betekende echter niet in alle gevallen dat de zuilen in de jaren 1960 en 1970 uiteenvielen, zoals in Nederland gebeurde. De verzelfstandiging van de organisaties gaf aan het zuilnetwerk ook de terugval van de overkoepelende sociale beweging te boven te komen. Dit gebeurde in België, waar de katholieke en socialistische netwerken bleven voortbestaan. Maar ook daar is de strijd om de moderniteit wel voorbij.

De macro-verzuilingsstudie van Hellemans is een knap stukje werk. Als vanuit een helikopter wordt het verschijnsel van de verzuiling niet alleen in een twee eeuwen omspannende Europese context geplaatst, maar ook in een verbreedend theoretisch kader. Het overzicht dat Hellemans biedt, is goed onderbouwd en gedocumenteerd en inspireert tot meer studie. Maar maakt Hellemans zijn pretentie een nieuwe, algemene theorie over verzuiling te presenteren ook waar? De discussie over deze vraag zal ongetwijfeld losbranden. Zelf kom ik tot de conclusie dat het

verschijnsel verzuiling wordt gereduceerd tot een organisatorische deelverzameling van grote sociale bewegingen. Verzuiling wordt als specifiek fenomeen met een eigen karakter mijns inziens daarmee te sterk gerelativeerd. Het dreigt ten onder te gaan in het beslist wat vage en erg ruime begrip sociale bewegingen. De verzuiling is voorbij. Maar zal dankzij Hellemans binnenkort ook het verzuilingsdebat voorbij zijn? Soms verdenk ik de socioloog ervan dat hij dat wel beoogt, zodat afgerekend kan worden met een met afweergevoelens geladen term van vele tijdgenoten die zich tegen de mastodont-organisatienetwerken keerden.

H. van de Streek

A. J. Schuurman, *Materiële cultuur en levensstijl. Een onderzoek naar de taal der dingen op het Nederlandse platteland in de 19e eeuw: de Zaanstreek, Oost-Groningen, Oost-Brabant* (Dissertatie Wageningen 1989, AAG Bijdragen XXX, Studia Historica XVII; Wageningen: Landbouwwuniversiteit, Utrecht: HES, 1989, 450 blz., f42,50, ISSN 0511-0726, ISBN 90 6194 477 5).

Nagenoeg onafhankelijk van elkaar zijn rond 1975 vanuit verschillende disciplines kwantitatieve studies over grote hoeveelheden boedelinventarissen op stapel gezet. De hausse van dit type onderzoek werd allereerst veroorzaakt door de vorderingen op het gebied van de computerkunde, waardoor de vele variabelen die in boedelbeschrijvingen voorkomen in werkzame programma's konden worden ondergebracht. Dat boedelinventarissen zo in de belangstelling geraakten, hangt nauw samen met de opkomst van de geschiedenis van het dagelijks leven. Geen andere bron verschaft door de beschrijving van alle aardse goederen van een huishouden zo'n bijna onbeschaamde blik in kamers en kasten. Daarom vormen deze akten een inspiratiebron voor sociaal-historici die onder invloed van de studies van Braudel, Le Roy Ladurie of Ginzburg een reconstructie willen maken van het woon- en leefgedrag in het verleden.

Duitse volkskundigen gebruikten deze bron al langer in het kader van de *Alltagsgeschichte*, maar brachten behalve de kwantitatieve methode nog een ander nieuw element in het boedelinventarissenonderzoek, namelijk een studie naar diffusieprocessen en acceptatie van innovaties. Dit laatste thema is ook terug te vinden in de agrarische geschiedenis bij onderzoeken naar de verspreiding van technische vernieuwingen op het platteland of de samenstelling van veestapels op basis van inventarissen. Gegevens over innovaties en diffusies werden ook door meer economisch georiënteerde historici uit dezelfde bron geput en worden dan meestal geplaatst in de context van een studie naar spreiding van welvaart en consumptiepatronen.

Min of meer gedwongen door de aard van de bron worstelden onderzoekers van diverse pluimage met dezelfde methodische problemen: het indelen in groepen van de boedelinventarissen, de representativiteit van het bronnenmateriaal en de verwerking van de duizenden gegevens. Ook thematisch gezien komen in de grootschalige boedelinventarissenonderzoeken dezelfde vraagstukken en onderwerpen voor als levensstandaard, levensstijl, innovatie en diffusie of de materiële cultuur. Een ander bindend element vormt de comparatieve methode; steeds worden in de verschillende studies sociale en/of regionale groepen met elkaar vergeleken.

Nu de eerste grote monografieën over dit type onderzoek verschijnen, tekenen zich toch enkele stromingen af. In Frankrijk zijn bij de analyse van 3.000 Parijse inventarissen de gegevens geplaatst in *espaces*, als bijvoorbeeld woonomgeving, comfort, cultureel en geestelijk goed. Suggestieve beschrijvingen van de woon- en leefcultuur zijn belangrijker dan exacte berekeningen van de aantallen voorwerpen of een precieze reconstructie van de spreiding van bezittingen. Het begrip *espace* is hier nog het best te vergelijken met het Duitse begrip *Raum*, of bijvoorbeeld